İDİL

İnceleme

OSCAR WİLDE'IN ÖLÜMÜ: HASTALIK MI İNTİHAR MI?

Serhat SOYŞEKERCİ[1]

[1]Dr. Öğretim Üyesi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi serhatsoysekerci(at)hotmail.com

Soyşekerci, Serhat. "Oscar Wilde'ın Ölümü: Hastalık mı İntihar mı?" idil, 58 (2019 Haziran): s. 793-801. doi: 10.7816/idil-08-58-10

Özet

İrlandalı şair, oyun yazarı, öykücü, romancı, nükteci ve eleştirmen Oscar Wilde'ın yaşamı tek bir hayatın iki perdelik oyununa benzer. Sahnenin perdesi başarıyla gelen yükselişle açılırken utançla sonlanan düşüşle kapanır. Babasının onu Oxford'a göndererek ışıltılı ve seçkin bir hayata atılması yükseliş, Lord Alfred Douglas ile kötü sonlanan ilişkisi neticesinde hapse mahkûm olması ise düşüş hikâyesidir. Wilde'ın hayatı kurgunun gerçekliğe dönüşmesidir ki bu yol, kurgudan gerçekliğe uzanan bir yolculuktur. Bu makale, sanatçıyı ölüme yaklaştıran düşüş hikâyesine odaklanırken, ölümünün bir hastalık mı yoksa intihar mı olduğunu irdelemektedir.

Anahtar Kelimeler: Oscar Wilde, düşüş, frengi, intihar, ölüm

Makale Bilgisi
Geliş: 2 Ocak 2019 *Düzeltme: 7 Şubat 2019* *Kabul: 11 Mart 2019*
DOI: 10.7816/idil-08-58-10

© 2019 idil. Bu makale Creative Commons Attribution (CC BY-NC-ND) 4.0 lisansı ile yayımlanmaktadır.

Giriş

Oscar Fingal O'Flahertie Wills Wilde (1854-1900)'ın ön adı olan "Oscar", zamanın tanınmış göz ve kulak cerrahı olan babası Sir William Robert Wills Wilde (1815-1876)'ın İsveç Kralı II. Oscar'a katarakt ameliyatı yapmasına çok şeyler borçludur. Ameliyattan sonra doğan Oscar Wilde (1854-1900)'a "Oscar" ismini Kral önermiştir. Annesi Jane Francesca Wilde (1821-1896) ise Kelt hikâyeleri uzmanı bir yazar ve Türkçede *umut* anlamına gelen *Speranza* takma adıyla ulusal halk hareketleri ve vatanseverlik üstüne şiirler yazan muhalif bir ozandı. Lady Wilde'ın Isola ve Willie ile birlikte ortanca çocuğu olarak dünyaya gelen Oscar'ın annesinden İrlanda halk masallarını büyülenerek dinlemesi, düşünce dünyasının ilk tohumudur. Bu düşünce sanatçıya, *The Importance of Being Earnst*, *An Ideal Husband, Salome, A Woman of No Importance* ve *Lady Windermere's Fan* gibi oyun ve öykülerine ilham ve "umut" oldu. Yazıya dönüşen bu ses, Roland Barthes ve Northrop Frye gibi "atalardan kalan" bağımsızlık protestosundan yükselen bir sestir (Ellmann, 1982: x). Eserlerinde Viktorya Çağı Britanyası'ndaki ikiyüzlülüğü, sahte ahlâk anlayışını, nezâketin ince tonlamalarında gizlenen bayağılığı ve yüksek sosyetenin kibar görgü kurallarıyla maskelediği her şeyi ironik ve devrimci nüktelerle tasvir etmiştir. Doğum, vaftiz, aşk, evlilik, evlilik dışı ilişkiler ve aile gibi asırlardır kutsal ve yüce kabul edilen temaları alaya almak, sanatçının köklerinden gelen bir mirastır.

Viktorya ahlâkının 'piyano ayaklıkları' arasına gizlenen yerlerin açığa çıkması bugün bile bekleme saflarındadır. Viktoryen dönemi yazarlarının gerçek "ben"i-yazarın kendisi- şiddetle bastırıldığından, hiçbir yerde değil iki erkek, aynı yatakta yatan kadınla erkeğin betimlenmesine bile yer verilmemiştir. Çiftlerin en sıcak anlarında birbilerine neler söyleyip neler hissettikleri bile mümkün değildir. Oysa Eski Yunan eşcinselliği bir düzene koyduğu için Homeros'un çok kadınsı bir Antik Yunan erkeği olduğunu düşünmek mümkün (Fowles, 2004: 43-44, 267). Platon, *Şölen*'de, güzelliğin sadece Eros'tan çıktığını söylerken, güzele kavuşmanın yaratıcılığa kavuşmanın bir aracı olduğunu söylüyordu. Hattâ tarihin hemen her döneminde en müstesna başarıların pek çoğu insanın kendi cinsine duyduğu tutkudan kaynaklıydı. Modern bilimin (Newton, Halley, Robert Boyle) ve bilgisayar teknolojisinin (Turing) öncüleri; ekonomide (Keynes), güzel sanatlarda (Leonardo, Michelangelo, Botticelli, Caravaggio, Francis Bacon), felsefede (Wittgenstein, Foucault), müzikte (Beethoven, Schubert, Tchakovsky), edebiyatta (Proust) ve çocuk edebiyatında (Hans Christian Andersen) belli başlı isimler vardı. Foucault, bitirmeye ömrünün yetmediği *Cinselliğin Tarihi*'nde, bugüne kadar belki ilginç olan bir şeyi, cinsiyet ve cinsellik üzerine düşünmeyi güvenli cinsel eğitime dayalı kimlikten ziyade, yeniden uygulama alanı olarak görür (Spargo, 2000: 35): "Önemli olan kişinin kim olduğu değil, ne yaptığıdır." Ne varki sanatçı ile dehâ terimleri *Adonis*'in çılgın tutkusu ile kesiştiği an dinsel içerikli retorikten ayrılır: "Haddi aşma! Aksi hâlde şehveti tercih etmişsindir." Örneğin Hıristiyanlıkta tekeşli konumdaki bir erkeğin karısıyla tatması gerekenin dışında herhangi bir haz biçimi araması yasaklanmıştır. Hattâ bir erkeğin karısından alması gereken haz bile cinsel ilişkinin temelini şehvet değil üreme olarak saptadığından, tekeşli zorunluluğu getirmiştir (Foucault, 2007: 225). Katolik bir aileden gelen Oscar Wilde, eşcins tercihlerde bulunduğu zamanlarda bile tek eşliydi ve üstelik çocukları vardı. Viktorya Çağı'na dair devrimci düşünüş biçimi onu drama dönüşen bir hayatının parçası yapmasına rağmen, sonraları *Dorian Gray*'de şöyle diyecektir: "İnsan ruhu yaşlı doğar, giderek gençleşir; bu yaşamın komedisidir. İnsan bedeni ise genç doğar ve giderek yaşlanır; bu ise yaşamın trajedisidir." Aslında bu metin, sanatçının 1877'de, dönemin İngiltere Başbakanı William Gladstone'a gönderdiği mektubunda söyledikleriyle muazzam şekilde örtüşüyor (Ellmann, 1982: x): *"Bir çocuktan biraz daha fazlasıyım."* Dublin'de Trinity Koleji'nden mezun olduğunda yirmi yaşındaydı ve diğerlerine göre yaşça büyüktü. Fakat bilinçaltına "yaş problemi" öylesine yerleşmiştir ki, bu yüzden yaşlılık sorunsalına edebî bir neşter atar. 1894'te Oxford öğrencileriyle birlikte *Gençlerin Kullanımı için Deyimler ve Felsefeler* adını verdiği ve Chamalion Dergisi'nde yayımlanan çalışmasında, gençliğin ancak sanat algısıyla anlaşılacağını yazmıştır (Rentsch, 1997: 268). Gençlik aşk gibi aktiftir, kısacık bir anın içine yılları sığdırır, enerji ve hareket kaynağıdır. İnsan yaşlandıkça bu kimlikle çatışmaya girerek fiziksel kırılganlık yaşamaya başlar, tıpkı *Dorian Gray* gibi.

Oscar Wilde'ın tek romanı olan *Dorian Gray'in Portresi* sadece ilk estetikçi roman değil, İngiliz yazınında eşcinsellikten bahseden ilk romanlardan da birisidir (Ellmann, 1987: 300). Roman, sanatçının dehâsını yansıtan çok güçlü bir güdü olmakla birlikte, felâketini de hazırlayacaktı. Her şey Lord Alfred Douglas'ın babası Queensberry Markisi'nin sanatçıya tahrikleriyle başladı. Bunun üzerine Wilde dava açtı.

Fakat bu dava aslında Viktorya Çağı'na açılan bir davadır. Marki, sanatçının açtığı bu davaya "cinsi sapıklık" adıyla karşı-dava açtı ve cin şişeden çıktı. Basın aleyhine döndü, kitapları toplatıldı, oyunları sahnelerden, adı afişlerden kaldırıldı. Constance onu boşadı, iki oğlu soyadını değiştirdi (Holland), iflas ettirilerek borç batağına sürüklendi. 1895-1897 yılları arasında, Reading Hapishanesi'nde iki yıl "kürek mahkûmu" olarak cezalandırıldı. Aslında her iktidar, iştahı kabarmış, arsız, saldırgan ve şuursuz kitleden gelir. "Düşlerle gerçekler sürekli birbirleriyle yarışır, düşler önde gider ama kazanan hep gerçekler olur" dediğinde Wilde, kurguladığı bu yeni hayatın drama dönüşen yönünü tasarlamıştır. Kurgu gerçeğe dönüşürken gerçek de kurguya dönüşüyordu, tıpkı uçurumun gözlerine bakan bir insanın, uçurumun da onun gözlerine bakması gibi. Tehlikenin en büyüğü insanın kendi korkuları olurken, sanatçı da kendi gerçekliğini *Teleny*'de kurguladı (Wilde, 2001: 200): *"...bana gelince, Job gibi şunu söyleyebilirim: "Akrabalarım benden kaçtı ve arkadaşlarım beni terk etti; çatımın altında yaşayanlar, hizmetçilerim bile bana yabancı gibi davranmaya başladı. Hepsi benden iğreniyordu ve sevdiklerim bana sırtını döndü; çocuklar bile aşağıladı beni."* Kendimizi başkalarının bizi gördüğü gibi görmek yararlı bir yetenektir. Başkalarını kendilerini gördükleri gibi görmek ise bunun kadar önemlidir. Ancak, "öteki" dediğimiz kişiler yabancı bir evrende yaşıyorsa? (Ergüven, 2003: 231) O vakit dehâ, sadece yaşarken değil, öldükten sonra da yalnızlığa mahkûmdur.

Dorian Gray'*le Gelen *Düşüş

Cioran, *Var Olma Eğilimi'*nde, kitap yazmak ilk günahla ilgisiz değildir, der ve şunu sorar: "Bir kitap, masumiyet yitimi, saldırı eylemi, düşüşümüzün bir tekrarı değilse nedir?" (2018: 87). Bu düşüş, deha ile yalnızlığın iç içe geçtiği bir duyumsanma hâlidir. Çarmıha gerildiğinde İsa'nın yalnızlığı, ölüm döşeğinde buruşuk yorganın altında kederli Spinoza'nın yalnızlığı, Rembrandt'ın Amsterdam'ın bir kenar mahallesinde lunapark tekkesinde kaldırım taşlarının üstünde biten yorgun yalnızlığı (Akal, 2004:107; Soyşekerci, 2019: 253). Wilde zindanda iken, "mahkûmların değil hapishanelerin ıslahı" konusunda söylediklerine, ne ilginçtir ki basın da destek vermiştir. Hapisten sonra eski alışkanlıklarından kurtulsaydı sonunun hızlı bir şekilde gelmeyeceğine ve insanların onu bağışlayacağına dair yaygın bir düşünce de sözkonusudur (Blunt, 1979: 72). Oysa yaşamı zannedildiği gibi böyle olmadı. Çünkü sadece insanları ve ruhları iyi tanıyan kişi, yalnızlığıyla başa çıkmayı başarabilir (Zeldin, 2010: 85). Sanatçının hapis sonrası hayatı "utanç" ve "yalnızlık" oluşturduğuna göre, bu yeni bir keşif, yeni bir gelişmenin başlangıç noktası veya Dante'nin *Vita Nuovasi* dediği yeni bir hayattır. Albert Camus, yalnızlığa verilecek bu itirafa *Düşüş*'te işaret eder (2006: 100): "Ölüm yalnız başına olur, kölelik ise ortaklaşadır. Ötekilerin de hesabı görülür, hem de bizimle aynı zamanda, işte önemli olan bu. Sonunda herkes bir yere gelir, ama dize gelmiş ve başı eğik olarak." *Reading*'ten sonraki bu yeni hayatı için şöyle diyecektir Wilde (Schultz, 2001): "Öğretici olan bir şey bu. O hâlde dert ve keder benim yeni hayatım. Bu hayat tamamen eskinin bir devamı, onun gelişim evresi."

Igor Stravinsky on sekizinci yüzyılı müziğiyle yeniden işlerken ya da Picasso, Velazquez'i resimlerinde yeniden kullanırken, Wilde'ın *Dorian Gray*'i de Viktorya Çağı'nın ahlâkî bastırılmışlığını yeniden kullanıma sokarak maskeleri indirir (Soyşekerci, 2015: 89). Roman, 1891'de altı bölüm olarak yayımlandığında başına gelecekleri tahmin eden sanatçı, eserin önsözüne 22 epigram ekler. Aslında bunların özeti şudur: *Herkes kendi günahını görür Dorian Gray'de*. Böylece iktidar, basın ve hattâ toplumun saldırısıyla karşı karşıya kalacağını tahmin ederek savunmaya geçer. Önsözde 'sanatı ve estetik olanı açıklığa kavuşturmanın içgüdülerdeki güzelliğe hitab eden ahlâki ders' olduğunu iddia ederek şu söylevi çeker (1971: 15): "Ahlâka uygun, ahlâka aykırı kitap diye bir şey yoktur. Bir kitap ya iyi yazılmıştır, ya kötü. O kadar."

Roman, Wilde'ın kırkına varmadan 1890'ın Temmuz'unda *Lippicotts Monthly Magazine*'de yayımlandı. Beklenen olmuş, basın saldırıya geçmişti. 1907'de Stuart Mason, basında çıkan başlıkları belgelemiştir (1972, 105): "Wildest" (en çılgın), "ateşe atılmalı", "tiksindirici", "kirli", "cafcaflı bayağılık", "kokuşmuş", "ateşe atılmalı", "gençleri zehirleyici", "gübre yığınlarının eşelenmesi." Bütün bu olacakları önceden sezen Oscar Wilde, *Scots Observer*'de enerjisinden ödün vermeden Viktorya Çağı'nı karşısına alır. Aslında karşısına aldığı, tanrıların kıskançlıkla koruduğu ayrıcalıklarını çiğnemeyenlere ölümle gelen ilâhi gücü temsil eden *İntikam Tanrıçası* Nemesis'tir. Öykü açık ve nettir: İlâhi güce bürünen insan, tanrıların alanına girerek ahlâkî sınırı aşar ve Nemesis, hak edilen o kaçınılmaz cezayı verir. Ivan Illich (1986: 1325)'in sağlık hizmetlerinin değişen sembolik karakteri için kullandığı *medikal nemesis* metaforu, *Dorian Gray*'e Viktorya ahlâkının bir intikamıdır. Aslına bakılırsa

her şey saf ve temiz bir görünüme sahip olarak karşıtına dönüşmüştür. Çünkü her iktidar kendisinden ancak kendisini yadsıyabildiği ölçüde söz eder (Baudrillard, 2003: 38). Pekâlâ, şayet Oscar Wilde romandaki "şehvet" ve "kötülük" karakterlerini yadsıyarak uçarı genç *Dorian Gray*'i, onu kötü yola sürükleyen *Henry Wotton*'u, her ikisinin de arkadaşı olan ressam *Basil Hallward*'i, genç bir oyuncu kız *Cybil* ve erkek kardeşi *James Wayne*'i çıkarsaydı, Viktorya Çağı'nın konformist ve sahte düzenine ayak uydurmuş olurdu. Oysa trajediyi gerçek kılan şey tam da burada ortaya çıkar. Roman, failiyle bütünleşerek kurguyu gerçeğe dönüştürür.

Sanat tarihçilerinin çoğu, Oscar Wilde'ın on yedi yaşındaki Robert Ross'a âşık olduktan sonra eşcins tercihinin farkına vardığını söyler. Neil McKenna, *The Secret Life of Oscar Wilde* adlı biyografik çalışmasında, sanatçının eşcinselliğini on altı yaşındayken genç bir erkeği öptüğünde farkına vardığına işaret eder. İlk kez 1874'te Oxford'ta okurken cinselliğini keşfetmiş, daha çok esmer ve sıska erkeklerden hoşlandığını anlamış, ilerleyen yıllarda eşcinsel aşkı konusunda kendisiyle aynı düşüncelere sahip arkadaş grubuna katılmıştı. Sonraları daha cömert bir biçimde, Walt Whitman'la tanıştığını bir arkadaşına cinsel tercihini açık edecek biçimde, "Walt'ın öpücüğü dudaklarımın arasında" demiştir. Fakat hayatından pek memnun olmamış olsa gerek ki, tutkuyla dolu sevgiden dolayı değil, kendini biraz olsun daha iyi hissedeceği ve boşlukta kalmamak umuduyla 1884'te, Constance Llyod ile evlendi. Pekâlâ, bu evlilik mutluluk getirdi mi? Constance, Oscar Wilde ile evlendiğinde 26 yaşındaydı ve liberal-politik bir dergide aktivist olarak yazılar yazıyordu. 27 ve 28 yaşındayken iki erkek çocuk dünyaya getirdi. 31 yaşında sağ ayağında başlayan topallama onu baston kullanmaya zorladı. Baş ve sırt ağrılarına neden olan nevrolji ile gücü daha da zayıfladı. Özel doktoru jinekolog Luigi Maria Bossi (1859-1919)'ye *"yürümediğim sürece iyiyim ama hayatı sandalyede geçirip iki oğlumu mutlu edemem"* (Robins, 2015: 21) diyordu. Ayağından sonra sağ kolunda başlayan titremenin ardından, bir yürüyüş sırasında düşerek yüzüne felç geldi. Hayatının son on yılını *sinirsel düzensizlik* içinde geçiren Constance, 40 yaşında bilinmeyen sebepten dolayı öldü. Robins, *The Lancet*'da yayımlanan makalesinde (2015: 21), Oscar ve Constance'ın torunları olan Merlin Holland'ın aileye ait arşivlerden ortaya çıkacak yeni bilgilerle Constance'ın ölümüne dair gizemin ileride çözülebileceğine işaret etmektedir.

Randolf Trunbach ve benzer araştırmacılar, eşcins tercihinin uzun süre devam ettiğini, on yedinci yüzyılın sonuna kadar Avrupa toplumunda tamamen kaybolmadığını ileri sürerler. Aslında eşcinsellik tarihinin büyük bölümü çıkarımsaldır ve on dokuzuncu yüzyılın sonuna kadar bu kelime gündeme bile gelmemiştir (Bynum, 2002:2284). O zamanlarda bu olay "günâh", "suç", "ahlâki çöküş" veya "kötü olay" gibi görünüyordu. Eşcinsel kelimesi ilk kez 1869'da Viyanalı yazar Benkert tarafından ortaya atıldığında, bu insanları zulüm ve baskıdan koruma umuduyla kullanıma sokmuştu. Böylece eşcinsellik tıbbi anlamda ilk kez sınıflandırılmaya başladı (Zeldin, 2010: 128). Richard von Krafft-Ebing ve Jean Martin Charcot gibi psikiyatrlar ise uyum ya da ilerleme konusuna temas ettiler. Bazı cesur kişilerin eşcinselliği doğuştan gelen etkenler veya kişisel tercih sonucu alternatif bir yönelim olarak gösterme cesareti olmasına karşın, terimin bir hastalık kategorisi içinde değerlendirilmesi bir yüzyıl boyunca sürdü. Britanyalı cinsellik uzmanı Havelock Ellis, eşcinselliği, "cinsel terslik" şeklinde ele alırken, medikal tıbbın sınırları içinde yer almadan ve doğuştan geldiğini söylemiştir. II. Dünya Savaşı yıllarında temel psikiyatrik yaklaşım, eşcinsellerin rahatsız oldukları ve eğer evlilik ya da aile hayatına yönlendirilecek olurlarsa daha mutlu olacakları yönündeydi. Savaş sonrası Psikiyatrik Tanı ve İstatistik Bülteni (DSM)'nin ilk iki basımında (1952 ve 1968) eşcinsellik sosyopatik kişilik bozukluğu ve psikanalitik olmayan cinsel sapma olarak tarif edilse bile bu insanlar genelde devlet aygıtları tarafından hâlâ "suçlu" konumundaydı. Meselâ, Alan Turing 1954'te öldüğünde, İngiltere'de eşcinsellik suçtu (Say, 2018: 29). 1960'larla birlikte bu tanımlama tartışmalı hâle gelerek birçok eşcinselin protestosuyla sonuçlandı. Amerikan Psikiyatri Derneği, 1973'te eşcinselliği Psikiyatrik Tanı ve İstatistik Bülteni'nin sonraki basımlarından çıkarmaya karar verdi. Bu karar bir tesadüf değildir. Oscar Wilde'ın yaşadığı dönemde eşcins tercihler, eğlence ve ziyafet çekme gibi bir şey olmakla birikte, bu insanlar genelde devlet aygıtları tarafından "suçlu", toplumsal açıdan "utanç" duygusundan kurtulabilmiş değildi. .

Oscar Wilde'ın Ölümü: Hastalık mı, İntihar mı?

Sanatçının ölümüne dair bedensel (tıbbî) ve zihinsel (edebî) olmak üzere iki arketip mevcuttur. Bunlardan birincisi, sanatçının hastalığıyla görünür hâle gelen tıbbî medikal teşhis; ikincisi, edebî anlamda sanatçılara hasredilen intihar olgusu. Tıbbî anlamda Oscar Wilde, frengiyle gelen ve bunun yol

açtığı kulak-beyin apsesinden dolayı ölümcül hastalığa yakalanmıştır (Robins ve Sellars, 2000: 1841). Söylenenlere göre frengiyi Oxford'ta okurken Old Jess adlı bir hayat kadınından kapmış, aynı kişi Lord Randolph Churchill (Winston Churchill'in babası)'e bulaştırmış ve Churchill 1895'te frengiden ölmüştür. Oscar Wilde'ın Oxford'taki oda arkadaşı, Londra'daki ev arkadaşı ve muhtemel cinsel partneri Frank G. Miles ise 1891'de aynı şekilde frengiden öldüler.

1907'nin sonlarında, Picasso'nun frenginin cinsel yolla bulaşan bir hastalık olduğu tehdidini Afrika sanatını Batı sanatına tanıttığı *Avignonlu Kızlar* resmiyle kaydettiğini hesaba katmamız gerekir. Bu, hastalıkları sadece tıbbî değil, sanatsal retoriğini keşfetmek demektir. Resmin sembolik anlamda taşıdığı hastalık imgesi, *Kızlar*'ın yüzlerindeki tehlikeyi anımsatan Afrika maskelerinin temsilidir. Ortaçağ Avrupa'sında yayılan bulaşıcı hastalıkların geldiği Afrika, tam da bu dönemde frenginin anavatanıydı. Bu maskeler bir Fransız sömürgesi olan Afrikadan geliyordu ve Picasso başlangıçta bu resmi bitirmeden bıraktığı hâlde, resimdeki yanılsamanın büyüsünü paramparça etmiştir. Amacı bir nesneyi bozup garip biçimlere sokmak değil, nesneyi bütünsel anlamda yeniden kurma gayretidir. Yedi figürlü bir genelev kompozisyonundan oluşan ve suluboyayla yapılan resimdeki çıplak kadın figürleri hayat kadınlarıdır. Paris genelevinin müdavimi olan Picasso, frengi olma korkusunu geçiştirmek için Paris sokaklarında gördüğü üçüncü derece frengi hastalığından deforme olan yüzleri tasvir eder. Aslında Picasso'nun frengiye duyduğu korku, cüzama duyulan korku ile aynı dili taşır. Belki sadece cüzama duyulan korkunun bedensel gerilimi daha yüksektir: Kol ve bacakların çürümesi, etlerin dökülmesi (Çelik, 2010: 92). Resim, cinselliğin radikal biçimde antiburjuva onayı için maskelerle kapatılan yüzlerdeki deformasyonu gizlemektedir (Everdell, 2007: 393; Türkmenoğlu, 2004: 4; Kaplanoğlu, 2009: 182; Şenyapılı, 2003: 80). Bir anlatıma göre Picasso, Le Troca'ya ziyaretini anımsar (Pacteau, 2005: 159): "Trocadero Müzesi'ne ilk gidişimde, oradaki nem ve çürük kokusu gırtlağıma yapışmıştı. Moralim o kadar bozulmuştu ki oradan hızla çıkmak istedim, ama orada kaldım ve çalıştım." Picasso, *Kızlar*'ın yüzlerini tasvire bundan sonra karar vermiş, ya da efsane böyle der. Mitolojiyle geçmişi olan frengi (syphilis), *treponema pallidum* adlı bir bakterinin neden olduğu cinsel yolla bulaşan bir hastalık (Çelik, 2008: 85) olmakla birlikte, tıbbî bilginin dışında resmin bıraktığı izlenim, görsel dil ile edebî dilin kalıcı ve arkaik bir önem taşıdığıdır.

Görsel 1. Pablo Picasso – Avignonlu Kızlar (1907) 243,9x233,7; New York, Modern Sanat Müzesi

Oscar Wilde'ın *Dorian Gray*'i bir maskedir ve iki açıdan işe yarar: *gösterme* ve *gizleme*. Aynı anda hem yüzey hem derinlik (Soyşekerci, 2015: 103). Dönemin tıp tarihçileri, Wilde'ın ölümcül hastalığını kulak zarını yırtan irin birikimiyle sonuçlanan *selebral tutulum* olarak teşhis ederler. Hattâ bu konuda kapsamlı bir Oscar Wilde biyografisi yazarı Richard Ellmann (1987), sanatçının ölümünden kısa süre önce, "kulak deliklerinden akan kirli irinin yayılması" şeklinde bir not düşmüştür. Bu notu tutarlı kılan neden, sanatçının 2 Temmuz 1896'da, Reading Hapishanesi'ndeyken, sağ kulağının davul gibi zonkladığından bahsedip dilekçeyle tedavi talebinde bulunma isteğidir. Hapishane doktoru Oliver Calley Maurice'e göre sanatçının hastalığının tedavisi mümkün değildi. Asıl çarpıcı olan şey Maurice'in rapora sanatçının soyadını küçük düşürücü dilde ve dişil bir hecelemede *Wylde* şeklinde yazıp teşhis yapmasıdır (Robins ve Sellars, 2000: 1842): "Sağ kulağında ince delik açıldığı doğrudur. Fakat sağ kulağına ilişkin bu durumun sol kulağındaki hasara yönelik delil teşkil etmediği görülüyor." 10 Temmuz 1896'da hastane komisyonu doktorun davranışının kusurlu olduğuna dair karar aldı. 2 Ağustos 1896'da Reading Şehir Hastanesi'nden Dr. JA Price getirilerek sanatçıya ikinci bir teşhis yapıldı. Price'ın raporu şöyleydi (Robins ve Sellars, 2000: 1842): "Kulağından hergün sol ince zar deliğindeki kirli su akıtılıp şırıngayla sulandırılmış bir losyonla çekilirse ilerleme kaydedilebilir." Wilde, hapiste kaldığı süre boyunca mahkûmların değil hapishanelerin ıslah edilmesi gereğini dile getirmesine rağmen, hastalığı gizli *otisis media* şeklinde ilerliyor, kulak kesesinde bulunan ve kolestrol içeren timörle birlikte iltihap hızla yayılıyordu. Eylül'de patlak veren akut kronik

iltihap, kese içinde hızla yayılma gösterdi. Çektiği acıyı Robert Ross'a yazdığı mektubundan anlıyoruz (Eczacıbaşı, 2004: 109): "Çok hastayım ve doktor her tür deneyi yapıyor üstümde. Boğazım bir kireç ocağı, beynim bir fırın, sinirlerim çöreklenmiş kızgın bir engerek yılanı gibi. Midyeden zehirlendim; doktorum beni arsenik ve striknin ile iyileştirmeye çalışıyor ama pek başarılı olamıyor. Midye ile zehirlenmek çok acı veriyor ve yıkanırken bir parsa benzemeye başladığını görüyor insan. Sakın hiçbir zaman midye yeme." Zehirlenen Oscar Wilde'ı zehirle tedavi etmenin bu dayanılmaz acısı, Epikuros'un ölüm döşeğinde yatan Idome'ye söylediklerini anımsatır (Breton, 2010: 69): "Sana bu mektubu hayatımın son mutlu günlerinde yazıyorum. Karnım ve belim dayanılmaz şekilde acıyor. Ama seninle sohbetimizin anılarına duyduğum zevk geçiştiriyor her şeyi." Buradan sadece fiziksel bir acının insan bedenini zapt ettiğini değil, insanın kendi varoluşsal sorularına aradığı yanıtların sonsuza dek kapanmayan bir yara gibi zihinsel ağrı şeklinde kalacağı anlaşılmaktadır.

Eylül ayının sonuna doğru Paris'in küçük ve dar bir sokağında, Rue des Beaux Arts'ın küçük bir oteli olan Hotel d'Alsace'da, İngiliz elçiliğinden kulak burun boğaz uzmanı Dr. Court Tucker'in müşahadesi altında günlerini yatakta geçirdi (Cawthorne, 1958: 126). Sanatçının ölümünden beş ve üç gün öncesine ait tıbbî bir belge dikkât çekicidir (Robins ve Sellars, 2000: 1841): "Aşağıda imzası bulunan doktorlar Bay Oscar Wilde'ı incelediler. 25 Kasım Pazar günü beyinle ilgili çok ciddi bir bulgu görüldü. Uzun süreli iltihaplanmadan doğan rahatsızlık kulaklarına doğru yayılmış durumda. 27 Kasım günü bulgular daha da kötüleşti. *Meningoencephalitis* (Beyin ve beyin zarının beraber iltihaplanması) teşhisinden şüphe edilmemeli. Önerilen tedavî tamamen tıbbîdir ve cerrahî müdahale olanaksızdır." Sanatçıyı ölüme sürükleyen hastalığın kendi kontrolünde olup olmadığı konusunda tartışmalar bugün bile sürmesine rağmen, uzun ve acılı bir süreçte frengiden öldüğüne ilişkin yaygın bir kanaat var (Gordon, 2001: 1209). 1912'de ilk tıbbî açıklamayı yapan Arthur Ransome, sanatçı için"üçüncü derecede frenginin saldırısıyla gelişen menenjit" bulgusunu ortaya attı. Buna rağmen sanatçının orta kulak şikâyetinin ne zaman başladığı tam olarak bilinmiyor. Cerrahî öneriler, *masteidoktomi* denilen kulak kepçesinin arkasındaki çıkıntının ameliyatla alınmasıydı. 1873'de Schwartze ve Eysell, korteksle ilgili masteidoktomiyi geliştirmelerine rağmen kronik iltihaba uygulanacak teknik henüz bilinmiyordu. 1890 ve 1893'te sırasıyla Alman onkolog Zaufal ve Stacke *mastoid* çıkıntısını geliştirdiler. Fakat başarılı sonuçlar ancak yüzyılın başında geldi. Tıp tarihçileri güvenilir bilgiler vermelerine rağmen hiç kimse sanatçının hastalığı ve ölüm nedeni hakkında kesin teşhiste bulunamadı. Ölümünden sonra çekilen fotoğrafında sağ kulağı ve operasyon alanının çelenkle gizlendiği görülmektedir (Robins ve Sellars, 2000: 1842).

Görsel 2. Oscar Wilde Hotel d'Alsace, Paris, 30 Kasım.

Dünya edebiyatı, belli bir hastalığa bağlı ya da ondan bağımsız olarak sanatçıların yaşamlarını intiharla sonlandırdığına dair örneklerle doludur. 1942'de karısıyla birlikte intihar eden Stefan Zweig'dan, 1951'de evinde havagazı ile hayatına son veren Sâdık Hidâyet'e dek bu zincir devam ediyor. Oscar Wilde, *sanatçının yaşamı uzun süren güzelim bir intihardır* dediğinde, sözüne ettiği 'uzun süreli intihar' bedensel acı değil, zihinsel ağrının tezahürüdür. İntiharın "güzel" bir şey olduğuna gelince, bu da edebî ve kalıcı bir uslüp zenginliğindendir. Meselâ, *The Importance of Being Earnest* adlı eserinde vasiyetini 'ima' eder ve kurguyu gerçeğe dönüştürür (Robins ve Sellars, 2000: 1841):

> "_Dr.Chasuble: Defin işlemi burada mı olacak?
> _Jack: Hayır. O Paris'e gömülmeyi arzu etmişti.
> _Dr.Chasuble: Paris mi? Aklından şüphe ederim."

Sanatçılarda intihar olgusunu anlamanın bir yolu *acı*yı (suffery) bedensel, *ağrı*yı (pain) ise zihinsel olarak görmektir. Bu yönüyle acı, görünür, ölçülebilir ve algoritmik bulgulara işaret ettiği için tıbbîdir ve sonludur. Ağrı ise insan yaşamında ömür boyu sorunsal olarak "sızı" bırakacağından edebîdir ve sonsuzdur. Meselâ, bilgisayar biliminin öncüsü ve yapay zekânın kurucusu olarak bilinen Alan Turing, 7 Haziran 1954'te 41 yaşında yatağında ölü bulundu. Ölüm nedeni siyanür zehirlenmesiydi. Bu ölümün kaynağı acıdır. Ancak genel kanı, bir erkekle yakalanıp hapis cezası olarak hormon tedavisi denilen işkenceden kalan değişimin yarattığı bunalımın sonucunda intihar ettiği yönündedir (Say, 2018: 30). Bu ise ağrıdır ve bunu da somut verilerle ölçeklendirmek mümkün değildir. İlginç olan şey, Oscar Wilde'ın da önceden siyanür tedavisi

görmesi ve siyanürün etkisiyle dişlerinin kararmasıdır. Anlatılanlara göre, güldüğü zamanlarda dişlerini gizlemek için eliyle ağzını kapatırdı. Muhtemelen bu tedavinin nedeni, üniversite yıllarında kulağından duyduğu şikâyetlerle başladı. Oysa onda ağrı, bedensel çöküşten çok, mahkûmiyet zihinsel bir çöküşle başladı.

İntihar olgusunu anlamada ikinci yol, Andrew Hamilton (2016: 136-145)'un Sokrates, Cleopatra, Hemingway ve Kurt Cobain olmak üzere tarihte dört meşhur ismin intiharlarını anlatı denemesiyle ele aldığı bir makalesinde karşımıza çıkmaktadır. Sokrates'in öğrencisi Xenophon'a göre intihar, yaşlılığın getirdiği biyolojik zayıflığın doğasından kaynaklanır. Bu birey için şahsî bir güçsüzlüktür. Xenophon'un öğrencisi olan Platon için intihar, erdeme atfeder ve bu da kahramanca gelen bir şehitliktir. Meselâ Goethe, kalp krizi geçirip ölmeden önce eliyle göğsüne "W" harfi çizmiş. Burada iki bakış açısı karşımıza çıkıyor. *Birincisi*, kendi ismi Wolfgang'a; *ikincisi*, *Genç Werther'in Ölümü* eserinde Werther'in baş harfine işaret etmesidir. Ancak Sokrates'in ölümü için yazılanlar içtiği zehirli kenevirle intihar ettiğidir. Zehir başkası tarafından mı verildi, kendisi mi aldı? Bu konuda ne duruşma kayıtlarına ait bir bilgi ne de bir belge var. Hamilton (2016: 140), Sokrates'in ölüm cezasını kendisinin teklif ettiğini fakat yargıçların bu teklifi hakaret kabul ettiklerinden onu hapse attıklarını ve o da zindanda zehirli kenevir içerek intihar ettiğini söyler. Oysa Nietzsche'ye göre Sokrates kendini öldürmeyi kurnazca planlamıştır. Bu plan akıl yoluyla tiranlık kurmanın ustaca yoludur. Aslında Nietzsche zehir kadehini verenin Atina halkı değil, Sokrates'in kendisi olduğunu söyleyerek Hıristiyanlıkla başlayacak bir bozulmaya işaret etmektedir (2000: 108): "O, uzun süreli bir hastaydı, tedavi edici değil. Yalnızca ölümdür tedavi eden."

Nietzsche için ölüm, tedavi edici olduğuna göre, *The Ballad of Reading Gaol*'un teması Wilde'ın intihar konusundaki düşüncelerine ışık tutar: *"Her insan öldürür gene de sevdiğini. Fakat hiçkimse öldürmez sevdiği için kendini."* Hapisten sonra bedensel yıpranma, hastalık, alkol ve ruhsal çöküntünün etkisiyle 1897'nin Mayıs'ında, önce Fransa'nın kuzeyinde Normandiya bölgesinde yer alan Berneval-le-Grand yakınlarındaki Dieppe adlı bir kasabaya yerleşti ve burada *The Ballad of Reading Gaol* şiirini tamamladı. Ardından İsviçre, İtalya ve nihayet Paris… Alfred Douglas'a yazdığı, mektup niteliği taşıyan *De Profundis*, iki perdelik yaşamını özetleyen son oyunu oldu: "Dünyada sadece bir şeyim kaldı. Adımı, mevkimi, mutluluğumu, özgürlüğümü ve servetimi kaybetmiştim. Tutuklu ve yoksuldum ama çocuklarım vardı. Yasalar aniden onları benden aldı. Bu öyle berbat bir darbeydi ki ne yapacağımı bilemedim, dizlerimin üstüne çöktüm, başımı öne eğdim ve yakarmaya başladım: "Çocuklar… Tanrı… Ben hiçbirine değmem." İşte o an beni kurtardı. O an her şeyi kabullenmem gerektiğini anladım. Elbette bu ruhumun derinliklerinden gelen özümdü." Nihayet bu perde, düşüşle öykülenen "histerik umutsuzluk" (tıbbî) ve "sanatsal estetik" (edebî) ile ortaya çıkan muazzam bir bütünlük içinde kapandı.

Sonuç

Bir tiyatro oyununda akıldan çıkmayan sahne, der Oscar Wilde, ölümü anlatan son sahnedir, tıpkı *Dorian Gray'in Portresi* gibi (1971: 288): "İçeri girince, duvarda asılı portreyle karşılaştılar. Beylerini, son gördükleri hâliyle, bütün o şaşılacak, hayran kalınacak gençliğiyle, güzelliğiyle gösteren, çok güzel bir portre. Yerde de, kalbine bıçak saplanmış, smokinli ölü bir adam yatıyordu. Benzi solmuş, kırışıklar içinde, iğrenç bir yüz. Kim olduğunu ancak parmağındaki yüzüklerden anladılar." Sanatın gözünde "sanatçı" olarak yükselen, toplumun gözünde "insan" olarak düşen Oscar Wilde için ölüm tek kurtuluştu, belki de Nietzsche'nin dediği gibi tek tedavi eden… 30 Kasım sabahı saat 5.30'da çıkrık gıcırtısını andıran inlemelerle başlayan can çekişme yaklaşık sekiz saat sürdü ve Cuma günü öğleden sonra saat 14.50'de (Robins ve Sellars, 2000: 1842) çılgınca sevdiği yaşama gene çılgınca sevgisiyle gözlerini yumdu. Sadece yedi kişinin olduğu cenazesi 2 Aralık'ta Sain Germain des-Pres'den kaldırılıp Bagneux mezarlığına defnedildi. Öldüğü "10 Aralık'ta" (Blunt, 1979: 272) kamuoyuna duyuruldu. 1909'da buradan alınıp hayatla kavgalı ölümsüzlerin yattığı Pere Lachaise'ye kaldırıldı. Günümüzde Londra'nın Trafalgar Meydanı'nda onun bronz anıtına bakanlar zafer ve utancı bir arada görürler. Bu anıt bir yandan yaşadığı çağın utancını simgelerken, diğer yandan *Mutlu Prens*'in tunçtan da sağlam altın kalbindeki ışığını yaymaya devam eder.

Kaynakça

Akal, Cemak Bâli, Özgürlüğün Geleceği Yoktur-*Edebiyatta Spinoza*. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 2004.

Baudrillard, Jean. Simülakrlar ve Simülasyon. Çev: Oğuz Adanır, Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2003.

Blunt, Wilfrid Scawen. The Death of Oscar Wilde. (In: Mikhail E.H.(eds) Oscar Wilde), London: Palgrave Macmillan, 1979.

Breton, David. Acının Antropolojisi. Çev: İsmail Yerguz, İstanbul: Sel Yayınları, 2010.

Bynum, Bill. "Homosexuality", *The Lancet*, 359: 2284, 2002.

Camus, Albert. Düşüş. Çev: Hüseyin Demirhan, İstanbul: Can Yayınları, 2006.

Cawthorne, Terence. "The Last Illness of Oscar Wilde", *Proceedings of the Royal Society of Medicine*, Sectional Page 1, Vol. 52: 123-127, 1958.

Cioran, Emil Michel. Var Olma Eğilimi. Çev: Kenan Sarıalioğlu, 3. Baskı, İstanbul: Metis Yayınları, 2018.

Çelik, Faik. Yüksek Ateşli Kitap. İstanbul: Cinius Yayınları, 2008.

Çelik, Faik. Dolgun Nabızlı Kitap. İstanbul: Cinius Yayınları, 2010.

Eczacıbaşı, Şakir. Oscar Wilde *Tutkular, Acılar, Gülümseyen Deyişler*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 2004.

Ellmann, Richard. The Artist as Critic-*Critical Writings of Oscar Wilde*. US: The University of Chicago Press, 1982.

Ellmann, Richard. Oscar Wilde. London: Hamish Hamilton, 1987.

Ergüven, Mehmet. Kurgu ve Gerçek. İstanbul: Gendaş Kültür Yayınları, 2003.

Everdell, R. William. İlk Modernler. Çev: Hülya Kocaoluk, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2007.

Foucault, Michel. Cinselliğin Tarihi. Çev: Hülya Uğur Tanrıöver, 2. Baskı, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2007.

Fowles, John. Zaman Tüneli *Denemeler*. Çev: Süha Sertabiboğlu, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2004.

Gordon, AG. "Diagnosis of Oscar Wilde", *The Lancet*, 357(9263): 1209, 2001.

Hamilton, J. Andrew. "Four famous suicides in history and lessons learned: a narrative review", *Mental Health and Prevention*, 4: 138-145, 2016.

Illich, Ivan. "Body History", *The Lancet*, 328(8519): 1325-1327, 1986.

Kaplanoğlu, Lütfü. "Picasso'nun Avignon'lu Kızlar Adlı Eserinde Biçim-İçerik İlişkisi", *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, 23: 179-195, 2009.

Mason, Stuart. Bibliography of Oscar Wilde. Haskell-House Puplication, 1972.

Nietzsche, Friedrich. Putların Alacakaranlığı. Çev: Hüseyin Kaytan, İstanbul: Tümzamanlar Yayınları, 2000.

Pacteau, Francette. Güzellik Semptomu. Çev: Banu Erol, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2005.

Rentsch, Thomas. "Aging as becoming onself: a philosophical ethics of late life", *Journal of Aging Studies*, 11(4): 263-271, 1997.

Robins, H. Ashley; Sellars, Sean L. "Oscar Wilde Terminal Illness: Reappraisal After A Century", *The Lancet*, 356(9244): 1841-43. 2000.

Robins, H. Ashley; Holland, Merlin. "The art of medicine-the enigmatic illness and death of Constance, wife of Oscar Wilde", *The Lancet*, 385: 21-22, 2015.

Say, Cem. Yapay Zekâ. 6. Baskı, İstanbul: Bilim ve Gelecek Yayınları, 2018.

Schultz, Todd W. De Profundis: Prison as Turning Point In Oscar Wilde' Life Story. American Psychological Assocation Press, Oregon, US, 2004.

Soyşekerci, Serhat. Beden Sanatı Rembrandt ve Anatomi Dersleri. Ankara: DoğuBatı Yayınları, 2015.

Soyşekerci, Serhat. Zerdüşt ve Kraliçe Bir Freddie Mercury Okuması. İstanbul: Altıkırkbeş Yayınları, 2019.

Spargo, Tamsin. Foucault ve Kaçıklık Kuramı. Çev: Kaan H. Ökten, İstanbul: Everest Yayınları, 2000.

Şenyapılı, Önder. Ressamlar ve Kadınları. Ankara: ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayınları, 2003.

Türkmenoğlu, Dilek. "Picasso, Kübizm ve Yansıtıcılık", *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi*, 6: 1-12, 2004.

Wilde, Oscar. Dorian Gray'in Portresi. Çev: Vahdet Gültekin, İstanbul: Hayat Yayınları, 1971.

Wilde, Oscar. Teleny. Çev: Birsel Uzman, İstanbul: Çiviyazısı Yayınları, 2001.

Wilde, Oscar, Mutlu Prens. Çev: Roza Hakmen-Fatih Özgüven, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2006.

Wilde, Oscar. Ciddi Olmanın Önemi. Çev: Murat Erşen, İstanbul: İmge Yayınları, 2010.

Wilde, Oscar. De Profundis. Çev: Roza Hakmen, İstanbul: Can Yayınları, 2017.

Zeldin, Theodore. İnsanlığın Mahrem Tarihi. Çev: Elif Özsayar, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2010.

Görsel 1: http://paftamag.com/wp-content/uploads/2018/06/pablo-picasso-

Görsel 2. Bu fotoğrafın orijinali için bkz: Robins, H. Ashley; Sellars, Sean L. *'Oscar Wilde Terminal Illness…'*, s. 1842.

İDİL

THE DEATH OF OSCAR WILDE: DISEASE OR SUICIDE?

Serhat SOYŞEKERCİ

Abstract

The Irish poet, playwright, storyteller, novelist, humorist, and critic Oscar Wilde's life is like a play with two acts. The curtain opens with the rise of his success and closes with his fall from grace. His rise came when he stepped into a glamorous life at Oxford and his fall came when he was imprisoned because of his badly ended relationship with Lord Alfred Douglas. Wilde's life is fiction becoming reality. It is a journey from narrative to existence. This article focuses on the story of the artist's fall and examines if his death was from disease or suicide.

Keywords: Oscar Wilde, fall, syphilis, suicide, dead